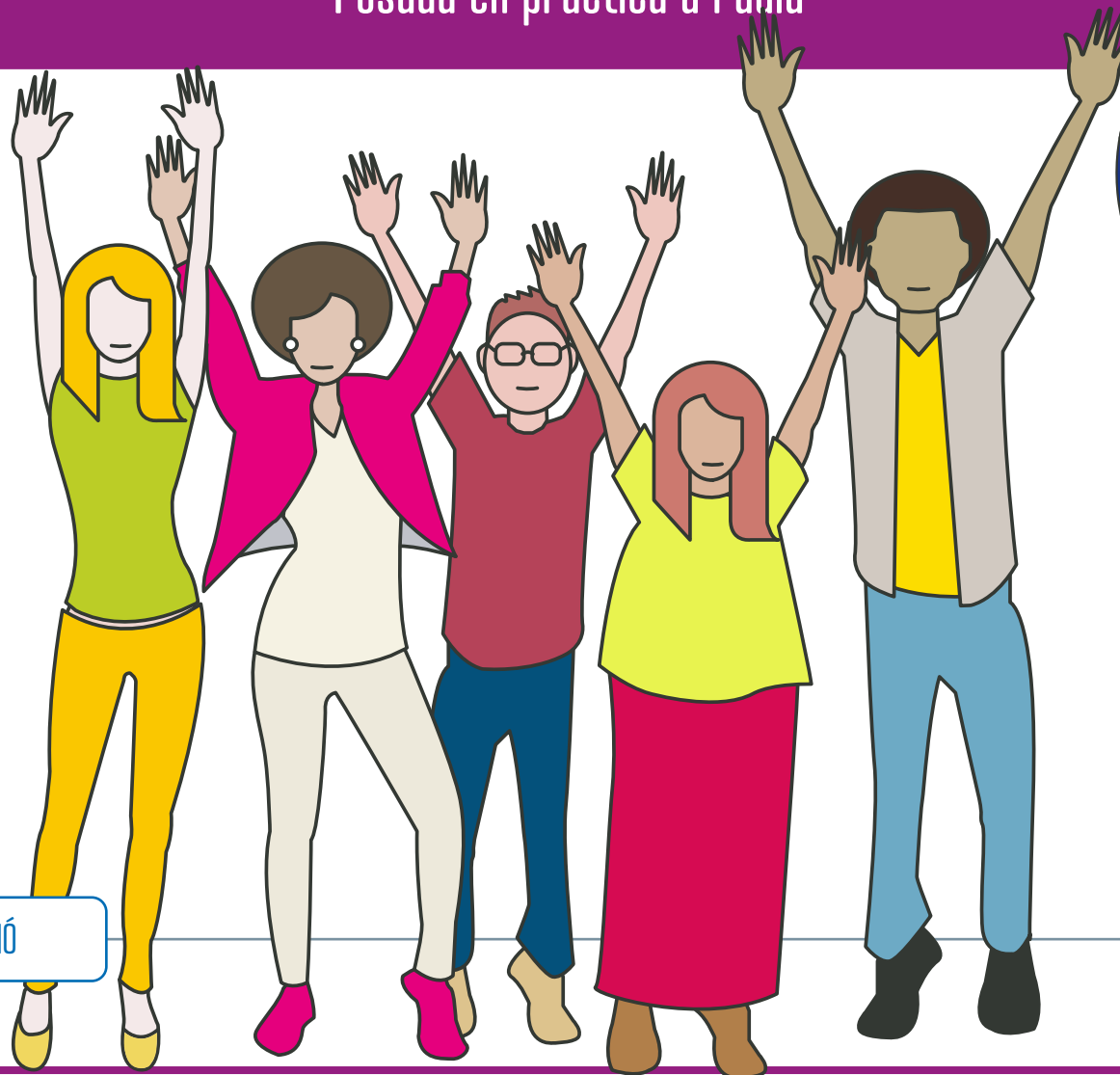

Módulo 3

ODS 5: IGUALTAT DE GÈNERE: Posada en pràctica a l'aula

TRANSFORMANT L'EDUCACIÓ

Crèdits

Coordinació: Mar Herranz Mateos (FAD)
Raquel Robla Carretero (FAD)

Autoría:

Text original: Transformando
Revisió i ampliació: Verónica Martínez Ramos

Maquetació: ADDO Estudio Gráfico

© 2019

ÍNDICE

INTRODUCCIÓ. Per què és important aquest mòdul?	4
CONCEPTUALIZACIÓ	6
A QUÈ ENS REFERIM QUAN PARLEM DE GÈNERE?	8
PODER, GÈNERE I CULTURA.....	10
SOCIALITZACIÓ I IDENTITAT DE GÈNERE. QUÈ ÉS LA IDENTITAT? COM ES CONSTRUEIX? I LA IDENTITAT DE GÈNERE?	13
IMPLICACIONS I DESIGUALTATS DE L'ASSIGNACIÓ SOCIAL DEL GÈNERE	16
EDUCACIÓ AMB ENFOCAMENT DE GÈNERE.....	20
CURRÍCULUM MANIFEST I CURRÍCULUM OCULT.....	28
VIOLÈNCIES DE GÈNERE	30
PER A FINALITZAR	37

INTRODUCCIÓ. PER QUÈ ÉS IMPORTANT AQUEST MÒDUL?

Aquest mòdul proporciona conceptes, continguts i eines útils per a conèixer les causes, estructures i conseqüències sobre les quals s'assenten les desigualtats de gènere, per a treballar les relacions que existeixen entre els gèneres en una societat determinada.

Considerant que vivim en una societat en què l'existència de les desigualtats de gènere i les diferents formes de discriminació cap a les dones afecten la sostenibilitat de la vida, i que sovint el paper de les dones està invisibilitzat, aquest mòdul pretén facilitar la inclusió de l'enfocament de gènere com a eina transversal per a conèixer de forma més completa les dinàmiques que determinen la nostra realitat.

Amb aquest objectiu, s'indican recursos, materials didàctics i orientacions metodològiques per a la realització d'activitats dirigides a ampliar i desenvolupar el nivell de conscienciació sobre les desigualtats de gènere i permetre el desenvolupament de bones pràctiques en les activitats didàctiques que es duen a terme a l'aula.

Et proposem que faces un repàs a la teua experiència, coneixements i actituds sobre el mòdul. Aquesta reflexió servirà per a recordar i avaluar la teua experiència prèvia. Podràs compartir el que vulgues amb companys i tutor. També servirà per a autoavaluar el progrés al final del mòdul.

- a) Què saps sobre la igualtat de gènere?
- b) Quins tipus de violència referida al gènere coneixes?

c) Com creus que la desigualtat de gènere afecta la teua aula? I el món?

d) Quines són les teues actituds en relació a les conductes discriminatòries relacionades amb el gènere? Tens consciència sobre les teues conductes potencialment discriminatòries respecte al gènere?

e) Quines coses t'agradaria aprendre per a canviar?

Per favor, crea un document en Word amb les teues respostes i puja'l al Portafolio.

CONCEPTUALIZACIÓ

Un principi fonamental de la Carta de les Nacions Unides (1945) és la igualtat de drets entre homes i dones i la protecció i el foment dels drets humans de les dones. L'equitat de gènere és un element essencial per a construir una realitat més justa, igualitària i sostenible. No obstant això, la desigualtat de gènere continua representant un greu obstacle per al desenvolupament humà i una perfecta equitat de gènere no existeix a cap país del món. Això significa que, encara que siga en diferents graus, les dones i xiquetes de tot el món sofreixen discriminació en diversos àmbits de la vida com els de la salut, l'educació o la representació política, i veuen afectades les seues capacitats de desenvolupament i llibertat d'elecció (UNDP, 2017).

Hui en dia Espanya ocupa la posició 29 del rànkung dels 144 països inclosos en l'índex de desigualtats de gènere que analitza la desigual repartició dels recursos i oportunitats entre homes i dones en tres dimensions: salut reproductiva, apoderament i participació en el mercat de treball.

Reflexió

L'objectiu 5 dels ODS (Objectius de Desenvolupament Sostenible) diu el següent: https://www.un.org/sustainabledevelopment/es/wp-content/uploads/sites/3/2016/10/5_Spanish_Why_it_Matters.pdf

Per què existeix la desigualtat de gènere? Quines són les seues arrels? Què puc fer jo com a docent a la meua aula i al meu centre?

Per favor, puja les teues respostes al FÒRUM del mòdul per a compartir-les amb la resta de companyes i companys.

Acció:

Per a treballar a l'aula, proposem treballar amb les següents dades en imatges, a escala mundial: <https://www.lne.es/sociedad-cultura/2015/03/08/los-8-datos-sobre-desigualdad/1723882.html>

Podem fer-ho presentant les dades a classe i generar un debat per a debatre'n les causes i els dubtes que sorgisquen. També es pot treballar fent xicotets treballs per grups en els quals cadascú treballa sobre una àrea temàtica (salut, educació, accés a l'aigua, política, mitjans, etc.) i analitza les dades amb perspectiva de gènere (per què es donen aquestes desigualtats?). Una altra opció és treballar de manera conjunta, tractant cada àrea temàtica en una assignatura.

A QUÈ ENS REFERIM QUAN PARLEM DE GÈNERE?

El gènere és un concepte sociològic d'ús relativament recent que fa referència a l'estudi de les desigualtats entre homes i dones en funció del sexe. Ens indica que allò que entenem per ser home o ser dona no té relació amb els trets fisiològics (mascle o femella), sinó que és un aprenentatge sociocultural. Són atributs socioculturals que ens categoritzen com a home o dona, en un context i cultura determinats.

La construcció de gènere varia d'una cultura a una altra i dins d'una mateixa cultura varia al llarg del temps, perquè s'interrelaciona amb altres condicions objectives i subjectives en la vida de cada persona: l'ètnia a la qual pertany, la classe social, l'edat, la pertinença a una comunitat religiosa, el plantejament polític, la història de la comunitat i la història familiar.

Reflexió:

Diferència entre sexe i gènere:

<http://mujeresenred.net/spip.php?article1994>

Vídeo sobre la història del feminisme (10'): <https://www.youtube.com/watch?v=0my1oddgK5g>

Acció:

Per a secundària: treballar sobre el llibre “Tothom hauria de ser feminista” de Chimamanda Ngozi Adichie, un llibre que recull el transcendental i emblemàtic discurs que va donar l'autora en la seua TED Talk sobre el que significa ser feminista en el segle XXI. També es pot visualitzar en YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=85fqNwDKXfA>)

PODER, GÈNERE I CULTURA

El sistema econòmic s'ha desenvolupat fomentant la creació d'una societat patriarcal, és a dir, d'una societat que ha invisibilitzat el treball de les cures, realitzats majoritàriament arreu del món per les dones.

Enfront d'això, han sorgit moviments socials que desitgen altres maneres de ser i existir, de veure'ns i relacionar-nos. Un d'aquests moviments ha estat el feminisme, moviment social i polític que, a grans trets, busca transformar la posició de subordinació de les dones. El feminisme qüestiona no solament les relacions de gènere, sinó totes les estructures de poder i dominació de les societats.

El feminisme és un corrent plural, per la qual cosa podem parlar de feminismes, cadascun dels quals té un enfocament determinat. A manera d'exemple, el feminisme de les dones indígenes andines no treballa els mateixos temes o des de la mateixa òptica que el feminisme de les dones de classe mitjana europea. No obstant això, l'objectiu és comú.

Un dels eixos centrals de treball del feminisme té a veure amb l'exercici del poder. Podem dir que les persones desenvolupen tres tipus d'activitats:

- Productives. Són aquelles relacionades amb l'esfera pública, amb activitats econòmiques i polítiques, fora de la llar. Tasques assignades als homes.

- Reproductives. Aglutinen no solament les relacionades amb la reproducció biològica, sinó aquelles corresponents al manteniment de la família, l'educació, la salut i l'alimentació. Aquestes tasques són les assignades a les dones. Estan relacionades amb l'esfera privada.
- Comunitàries. Aquelles tasques relacionades amb l'organització social, de caràcter social. En general són tasques que comparteixen homes i dones, però són ells qui reben el reconeixement de la societat.

En vista d'aquesta divisió de tasques, els corrents feministes posen en relleu les tasques de cures, l'economia de les cures. Les tasques productives i comunitàries serien impossibles de dur a terme sense el treball reproductiu. Malgrat això, aquests últims són treballs invisibilitzats i menyspreats, la qual cosa suposa que els costos de producció no són reals. Aquestes tasques, a més, suposen una doble o triple jornada laboral per a la dona. Hem de valorar la seua importància i necessitat per a l'exercici de la resta d'activitats, així com la necessitat de reforçar el paper de la dona en les esferes de presa de decisions, tant en l'àmbit productiu com en el comunitari. Si una de les parts que conforma la humanitat, les dones, és ocultada respecte a l'àmbit de presa de decisions, si se les manté fora dels espais de poder i decisió, és impossible aconseguir un desenvolupament integral de la societat, perquè aquesta es compon d'un conjunt. No és possible aconseguir una cultura de pau si no treballem totes i tots, des de posicions d'igualtat, en la seua construcció. I aquesta construcció passa per la presa de decisions, amb un canvi de paradigma com a objectiu.

Reflexió:

Vídeo d'Irantzu Varela que parla sobre què és el feminisme: <https://www.youtube.com/watch?v=TfT1DL8Yy6Q>

Vídeo de Vandana Shiva sobre ecofeminisme vs. capitalisme: <https://www.youtube.com/watch?v=tAYoGLcss7I>

Vídeo de Yayo Herrero sobre educació per a la transformació ecosocial: <https://www.youtube.com/watch?v=jvYGGZ6JLNf0>

Per a més informació sobre economia de les cures: http://mueveteporlaigualdad.org/quees/n_economia.asp

Exemplar d'articles que recullen aquestes dades: https://elpais.com/economia/2018/02/12/actualidad/1518462534_348194.html

Acció:

Per a treballar amb secundària es pot visionar el monòleg de Pamela Palenciano "No solo duelen los golpes" i tenir un debat a classe sobre el que diu: https://www.youtube.com/watch?v=VjZ_127lluk&feature=youtu.be

Demandar a l'alumnat que reculli dades sobre hores de treball, tipus de treball, etc., de fonts de les administracions públiques per a després confrontar-les a classe i comparar-les amb el que veuen a casa, a classe, i al seu món quotidià pel que fa al repartiment de tasques.

Materials per a treballar a l'aula: http://mueveteporlaigualdad.org/quees/n_economia.asp

Per favor, comparteix en el FÒRUM del mòdul les idees clau que s'han generat en el debat.

SOCIALITZACIÓ I IDENTITAT DE GÈNERE. QUÈ ÉS LA IDENTITAT? COM ES CONSTRUEIX? I LA IDENTITAT DE GÈNERE?

Comencem per preguntar-nos: què és la identitat? Per què mitjançant la socialització es construeix i s'adopta la identitat de gènere?

La identitat es defineix davant de referents, en relació amb la resta de persones, afirmant allò que és propi i diferent dels altres. És a dir, la identitat es construeix mitjançant la socialització de les persones.

La identitat de les dones i dels homes és resultat de la interacció sociocultural que, encara que està afectada també per factors relatius a l'origen de classe, ètnic o nacional, es fonamenta principalment en la construcció de desigualtats relatives a les diferències biològiques i sexuals.

La construcció cultural sobre la qual es fonamenten les desigualtats de gènere ha estat avalada pel sistema patriarcal que caracteritza la nostra realitat; és a dir, aquella estructura sobre la qual s'ha fonamentat el desenvolupament de les organitzacions polítiques, econòmiques, religioses i socials, basada en el predomini dels homes sobre les dones.

Ells estan formats per al comandament, el treball, la producció, el món públic, la política i el pensament; elles estan formades per a la maternitat, la criança, la cura de la llar i el cultiu dels sentiments.

Així ens percebem: ella ha de ser per a ell, ell ha de conquerir-la; elles han d'acompanyar-los en les seues funcions públiques i ajudar-los perquè representen els altres.

Per la seua banda, la socialització és un procés permanent al llarg de la nostra vida que s'inicia en el moment de nàixer. A través d'ell, les persones interaccionem amb altres, aprenem, interioritzem valors, actituds, expectatives i comportaments. No obstant això, aquest procés de socialització està diferenciat entre xics i xiques, i és el que porta a construccions d'identitat d'homes i dones diferents i estanques; considera que xiquets i xiquetes són diferents per naturalesa, per la qual cosa hauran de tenir diferents papers en la vida adulta. Hi ha aprenentatges diferenciats quant a responsabilitats, habilitats i destreses, amb la consegüent divisió sexual del treball, i diferent valoració social: masculí-principal / femení-secundari, homes-tasques productives / dones-tasques reproductives i de cures.

Aquesta socialització diferencial i la consegüent identitat de gènere, conseqüència de la societat patriarcal i masclista, és la base de la violència de gènere. Això és, de les diferents manifestacions de violència l'origen de les quals està en la diferenciació entre homes i dones, el seu "valor" i les relacions de poder resultants.

La socialització primerenca en estereotips, rols i creences sexistes pot desembocar en representacions mentals que no sols reproduiran les desigualtats i discriminacions contra les dones, sinó que suposaran una tolerància, activa o passiva, davant de la violència de gènere.

Reflexió:

Vídeo d'Irantzu Varela que parla sobre l'heteropatriarcat: <https://www.youtube.com/watch?v=5zUNgq92Qas>

Xerrada de Yolanda Domínguez: “¿Nos representan los mensajes que comunicamos?” <http://yolandadominguez.com/portfolio/tedxmadrid/>

Acció:

A partir dels 3 vídeos, per favor, crea un DOCUMENT WORD amb les teues reflexions sobre cadascun dels vídeos vists i puja-les al teu PORTAFOLIS PERSONAL del mòdul.

Vídeo per a treballar en secundària sobre la pressió que exerceixen els mitjans sobre un tipus específic de cos per a les dones: https://www.youtube.com/watch?time_continue=4&v=Ei6JvK0W60I

Vídeo sobre campanyes de joguines no sexistes. Es pot utilitzar per a reflexionar en primària sobre les joguines que es regalen, quines agraden més a uns i altres, per què, etc.: <https://www.youtube.com/watch?v=J436jwAvOuQ>

Vídeo titulat “Un futuro sin estereotipos” en el qual apareixen dones en professions tradicionalment masculines i es veu en les reaccions dels xiquets d'una aula de primària: <https://www.youtube.com/watch?v=pJvJo1mxVAE>

IMPLICACIONS I DESIGUALTATS DE L'ASSIGNACIÓ SOCIAL DEL GÈNERE

La socialització diferencial respecte a la construcció de les identitats de gènere comporta una valoració desigual d'aquelles característiques o rols assignats a les dones respecte dels homes.

A l'escola, la família, el treball, empreses, etc., veiem què fan homes i dones en el seu temps (laboral i lliure), en quines decisions participen, quines responsabilitats assumeixen, etc., i es transmeten així patrons de desigualtat.

En el cas del gènere femení, ser dona significa “ser per als altres”, treballar, pensar a cuidar els altres. L'èmfasi està posada més en les altres persones que en la dona en si mateixa i en la seua pròpia vida.

En el cas del gènere masculí, ser home significa “ser per a si mateix”. Al revés de la construcció del gènere femení, els homes viuen més per a si mateixos que per a les altres persones. Això significa que ells són el centre de les seues vides.

L'existència del gènere femení es dona en funció del gènere masculí, que apareix com l'únic model de l'existència humana. La dona és infravalorada i l'home és sobrevalorat.

Els estudis i la teoria de gènere ens han permés conèixer els continguts de la desigualtat. Aquests continguts els veiem expressats i prenent formes diferents en tots els espais en què ens relacionem dones i homes i en totes les accions que realitzem.

Algunes formes d'expressió d'aquestes desigualtats són (Lagarde, 1998):

- Només pel fet de ser homes, al gènere masculí se li assignen poders sobre la vida de les dones: poden controlar les seues vides, prendre decisions sobre la seua salut, sobre el seu cos, sobre la seua formació, sobre els seus recursos, sobre els seus ingressos. L'exercici d'aquest poder converteix les dones en xiquetes eternes, considerades com a menors d'edat, dependents, encara que siguen persones adultes.
- La construcció social de gènere marca la desigualtat amb un desavantatge per a les dones, ja que els homes ben prompte han d'aprendre a prendre decisions i a valer-se per si mateixos sense consultar els altres. Se'ls ensenya que han de prendre decisions i afrontar-ne les conseqüències, mentre que les dones aprenen que altres persones decideixen i actuen per elles.
- La construcció social del gènere atorga moltes més llibertats socials al gènere masculí que al femení; llibertats per al desplaçament, per a la presa de decisions —personals o bé per al col·lectiu social—, per a accedir i fer ús de recursos, per a tenir la representació de grups, etc. Limitar la llibertat de les dones augmenta la seua condició de vulnerabilitat, és a dir, augmenta les dificultats d'afrontar la vida reeixidament.
- Quant a l'acompliment de les “llibertats socials”, s'argumenta que allò que es pretén és protegir les dones dels perills que puguen trobar al carrer. Aquesta posició considera els homes com a éssers totpoderosos, poc vulnerables, la qual cosa atempta contra ells, perquè els fa córrer riscos innecessaris per tal de demostrar les seues capacitats.

Existeix una situació de violència contra el gènere femení amb legitimitat social, oculta, silenciada, acollida per les famílies, les comunitats, les parelles, les institucions. Les agressions sofertes per ser dones no es reconeixen com a situacions que

limiten el seu desenvolupament. Existeixen moltes formes d'agressió: verbal, física, psicològica, sexual, moral i patrimonial, conjuminades amb la falta d'oportunitats en esferes com l'educació, el treball, l'accés a la salut i a la recreació, entre d'altres.

- La construcció del masculí i el femení des del poder i la subordinació promou l'exercici de la violència per part de qui domina i, al mateix temps, la legítima perquè no la denuncia, ni la penalitza, ni evita que succeísca, i fins i tot arriba a acceptar-la com "normal".
- El patriarcat planteja un exercici autoritari del poder per a qui el professa, concentrat en una o en poques persones. Aquest esquema de relació allunya a qui exerceix el poder del grup dominant de la resta de les persones i li impedeix prendre decisions apropiades i coincidents amb les necessitats i condicions d'aquelles persones a qui representa. Aquesta situació genera desigualtat en l'accés al poder, no només en relació amb les dones, sinó també en relació amb altres homes. Aquest exercici del poder limita la construcció de societats democràtiques i sostenibles.
- El reconeixement per part de grups d'homes dels factors opressors i destructius de la construcció de la masculinitat ha portat a alguns d'ells a plantejar-se una revisió de la seua identitat, despellant-se de l'armadura patriarcal que els limita, en reconèixer que la democràcia i la igualtat han de construir-se no sols a cada país sinó també en cada casa i en cada relació humana. Aquesta línia es coneix com a noves masculinitats.

Reflexió:

Buscar exemples que escenifiquen tots aquests aspectes per a després presentar-los a classe (exemples d'anuncis, sèries i altres llocs actuals que impacten el nostre alumnat).

Es pot fer ús del Test de Bechdel (sistema per a avaluar la bretxa de gènere en pel·lícules, còmics, obres de teatre, etc.).

<https://es.testsworld.net/test-de-bechdel.html>

Pensar en un exemple per a cadascuna de les formes d'expressió de les desigualtats que enumera Marcela Lagarde.

Més sobre noves masculinitats:

https://www.eldiario.es/andalucia/Nuevas-masculinidades-igualdad-construida-hombres_0_232376857.html

<http://www.nuevasmasculinidades.com/porque-soy-hombre/>

Acció:

Es poden treballar a l'aula exemples per a visibilitzar com ens venen que ser dona significa "ser per als altres".

Campanya pel dia de la mare, d'El Corte Inglés (2019): https://www.elconfidencial.com/espana/comunidad-valenciana/2019-05-06/el-corte-ingles-campana-dia-madre-generalitat_1984318/ Per favor, comenta en el FÒRUM què t'ha semblat aquest anunci i quin debat s'ha generat en classe després de veure l'anunci.

Es pot demanar a l'alumnat que busque més exemples per a treballar-los.

A classe es pot preguntar si coneixen el terme "noves masculinitats" i generar un debat. També se'ls pot demanar que busquen informació, la comparen en grups i l'exposen a l'aula seguida de la seua opinió.

EDUCACIÓ AMB ENFOCAMENT DE GÈNERE

Les diferències per si mateixes no provoquen desigualtat, però en el moment en què el grup social assigna un valor a aquestes diferències –els gèneres–, aquesta situació canvia i es generen desigualtats que afecten el benestar i sovint suposen una vulneració dels drets humans de les persones que les sofreixen. Les desigualtats de gènere en aquest cas impedeixen que homes i dones gaudisquen de les mateixes oportunitats per al seu desenvolupament personal i col·lectiu. Són fruit d'una construcció sociocultural que pren formes diferents en els distints espais on s'aplica.

Per això, i atès que aquesta valoració es produeix a través de la socialització diferencial, és inqüestionable la necessitat d'educar amb enfocament de gènere. No obstant això, actualment l'educació continua perpetuant les relacions sexe/gènere.

La majoria de docents professionals no han rebut formació específica per a atendre aquesta socialització diferencial en l'entorn escolar. Malgrat això, la igualtat formal (és a dir, el fet que una normativa ens diga que totes les persones som iguals i tenim les mateixes oportunitats) no implica l'existència d'una igualtat real.

L'entorn escolar, com a lloc privilegiat per a la transmissió de cultura, valors i costums, continua sent un lloc on es perpetuen els estereotips, patrons i discriminacions.

En els últims anys s'ha anat plantejant i implementant un nou model d'escola basat en la coeducació. Un nou model educatiu que, contemplant l'escola com a espai no neutral, té com a objectiu l'eliminació dels estereotips de gènere, per tal de superar les desigualtats socials i les jerarquies culturals entre xics i xiques.

Coeducar significa educar en comú i en igualtat, sense tenir en compte el sexe de les persones. Significa detectar tots els estereotips associats a la masculinitat i la feminitat, ser-ne conscients, reflexionar-hi i crear les mesures necessàries per a eliminar-los del nostre llenguatge i del nostre comportament, tot potenciant aquells aspectes que queden anul·lats en assumir rols de gènere: l'afectivitat en els homes o el desenvolupament professional en les dones.

La coeducació, entre altres factors,

- legitima models relacionals, familiars i laborals variats i no estereotipats entre dones i homes;
- té en compte que els rols sexuals són el producte d'una construcció social;
- incorpora i organitza activitats didàctiques que valoren les capacitats personals, perquè els xiquets i xiquetes puguen identificar i superar els prejudicis;
- afavoreix relacions de cooperació, respecte i solidaritat i evita que apareguen dinàmiques d'exclusió, competició i rivalitat entre l'alumnat;
- posa en marxa activitats dirigides a incorporar aquests aprenentatges a les creences de l'alumnat, i fer-los protagonistes d'aquest coneixement.

Apostar per la igualtat de gènere i transversalitzar l'enfocament de gènere, en les teories com també en la pràctica de les activitats didàctiques dutes a terme a les aules, contribueix al desenvolupament de valors i actituds entre l'alumnat que són

fonamentals per a evitar conductes que estan a la base de les injustícies socials i la violència de gènere. Per aquesta raó, parlem d'un imperatiu humà per al seu desenvolupament integral.

I per això la coeducació entronca amb la cultura de pau. Comparteix la transmissió de valors d'igualtat, respecte, tolerància, solidaritat i cooperació. La deconstrucció dels rols i estereotips que, a través de la socialització, marquen identitats de gènere i sexe circumscrites i limitades que impedeixen una igualtat real entre els sexes és el pas previ per a posar fi a la discriminació i violència que engendren.

Propostes per a la intervenció:

- Els personatges han de ser presentats com a éssers humans, sense que es reproduísca cap estereotip per raó de sexe.

Cap dels dos sexes ha d'aparèixer com a superior o inferior a l'altre.

- En el conjunt d'imatges ha d'haver-hi un equilibri entre els dos sexes.
- Es presentarà una distribució equitativa dels diferents rols exercits per les dones i els homes. En la família, es presentaran els rols de pare i de mare sense distincions, amb les mateixes responsabilitats; es mostrarà igual nombre de xiquets i xiquetes ocupant-se de tasques domèstiques, igual nombre de dones i homes cuidant germans i germanes menors, o treballant fora de casa; de la mateixa manera, tant xiquets com xiquetes jugaran amb nines, cuinetes, pilotes i jocs electrònics. En la

vida escolar, es mostrarà xiquets amb talent per a la llengua i literatura, com també xiquetes dotades per a les matemàtiques i la física; es presentaran xiquetes i xiquets participant en jocs variats, amb un lideratge equitatiu entre els dos sexes. La vida professional es projectarà repartida entre els dos sexes.

- Es presentaran dones i homes en una diversitat de papers, evitant les representacions tradicionals.

Diferents oficis i professions seran atribuïts tant a dones com a homes i no se suggerirà mai que poden ser incompatibles amb la feminitat o la masculinitat.

- S'ha de mostrar que les dones tenen les mateixes possibilitats d'elecció que els homes, sense donar per descomptat que totes les dones tenen com a objectiu únic el matrimoni i la maternitat; poden escollir quedar-se solteres o ser mares, o continuar exercint el seu oci o professió, sense que existisquen connotacions pejoratives sobre la seua decisió.
- Dones i homes es representaran amb la mateixa dignitat. Les dones no seran representades exclusivament pels seus atributs físics, ni els homes només per la seua professió o intel·ligència.
- S'han de reflectir diferents tipus de famílies (nuclear, estesa, uniparental i composta) i diferents formes de convivència, així com persones d'edats diferents.
- Les qualitats com la tendresa, la compassió, la força, el dinamisme, l'autoritat, la dignitat o la seguretat, entre d'altres, seran vàlides per als dos sexes, segons la situació que es presente.

- No s'estereotiparan les imatges de xiquetes jugant amb joguines relacionades amb l'àmbit domèstic i de xiquets amb joguines relacionades a la ciència i la tècnica.
- Els exemples referits a esports o altres activitats recreatives han de representar els dos sexes en activitats equivalents.
- S'ha de presentar les dones en llocs de responsabilitat per a contrarestar estereotips existents: presidentes, ministres, diputades, alcaldesses, empresàries, directores d'empreses, enginyeres, advocades, etc. A més es procurarà que existisca equilibri entre els dos sexes en les figures que representen alguna autoritat: política, professional, directiva.
- Es prestarà especial atenció al fet que apareguen en els textos dones reconegudes en la seua professió: científiques, escriptors, polítiques, etc.
- En les narracions es projectaran protagonistes del sexe femení i masculí, herois i heroïnes; es representaran equitativament qualitats i actituds dels dos sexes: no es projectaran dones o xiques en actitud passiva i homes en actituds lligades al risc i l'aventura.
- Els treballs referits a l'atenció i la protecció de xiquetes i xiquets, de persones ancianes, malaltes o amb capacitats diferents seran projectats amb valor social, procurant que en la seua representació gràfica apareguen com un deure dels dos sexes.
- En les il·lustracions que representen el cos humà i la seua evolució, s'ha d'incloure imatges de cossos femenins.

Suggeriments per al llenguatge escrit:

Existeixen dues formes de sexisme: Lingüístic i social. Tots dos són discriminatoris, però són diferents entre si. Poden donar-se simultàniament o no. El sexisme lingüístic consisteix a discriminar en l'ús de l'idioma, parlat o escrit, alguna persona per pertànyer a un determinat sexe, en l'emissió d'un missatge que, a causa de la seua forma i no el seu fons, és discriminatori. Un missatge que resulta discriminatori, encara que no comporte un contingut pejoratiu ni diferencial per raó de sexe sinó per la forma en què és expressat, pot dir-se que incorre en sexisme lingüístic.

El sexisme lingüístic es dona en la forma del llenguatge.

Recomanacions metodològiques per a evitar el sexisme lingüístic:

- Substitució del masculí com a genèric amb substantius col·lectius abstractes i de referència general.
- Utilitzar en les oracions el relatiu “qui” en lloc d'un subjecte en masculí.
- En recomanacions, instruccions, etc., és millor utilitzar construccions impersonals (per exemple, oracions en passiva pronominal) sense un agent específic. Per a dirigir-nos als pares i mares, per exemple, podem usar la forma de cortesia 'vós'.
- Evitar emprar 'l'home' com a equivalent a 'la humanitat' o 'l'ésser humà'.

Suggeriments metodològics:

Tranversalitzar el gènere a l'aula és incorporar a la temàtica d'una disciplina una situació de gènere, per tal que en el desenvolupament de la classe s'ensenyen ambdues.

En la situació d'aprenentatge que es planifique, han d'estar inclosos implícitament tant el contingut que s'aprendrà com l'enfocament de gènere que es pretén incorporar.

Tota situació de gènere plantejada ha d'establir comparativament relacions entre homes i dones.

El gènere és una situació relacional que permet conèixer les contradiccions plantejades entre sexes per a satisfer els seus interessos i necessitats.

Recursos:

Guia de coeducació i gestió de la diversitat a les aules: <https://es.slideshare.net/annafil/guia-de-coeducaci-catal>

Programa navarrés de coeducació reconegut per la UNESCO amb el premi internacional d'educació de xiquetes i dones 2019: https://consejoescolar.educacion.navarra.es/web1/wp-content/uploads/2017/09/SKOLAE-Berdin-Bidean-Creciendo-en-Igualdad_Programa.pdf

Guia pràctica d'educació per al professorat de primària: <http://www.inmujer.gob.es/publicacioneselectronicas/documentacion/Documentos/DE1487.pdf>

Contes per a coeducar (de 6 a 12 anys): <http://www.inmujer.gob.es/servRecursos/formacion/materiales/cuentosCoeducar.htm>

Educant en Igualtat per a l'etapa de Batxillerat i Formació Professional: <http://www.inmujer.gob.es/servRecursos/formacion/materiales/educandoEnIgualdad.htm>

Coeducació per a la ciutadania global... de la teoria a l'acció educativa: <https://intered.org/es/recursos/coeducacion-para-la-ciudadania-global-de-la-teoria-la-accion-educativa>

Recursos de l'associació Ágora: <https://www.equipoagoragenero.com/materialdidacticoigualdad.html>

Guia d'ús per a un llenguatge igualitari” de la UV https://www.uv.es/igualtat/GUIA/GUIA_VAL.pdf

CURRÍCULUM MANIFEST I CURRÍCULUM OCULT

L'enfocament de gènere que s'aplica en la coeducació té dos vessants: el currículum manifest i el currículum ocult.

El currículum manifest és aquell que de forma clara presenta els continguts de les matèries i el discurs pedagògic, l'oferta educativa. La coeducació busca ressaltar les omissions respecte al gènere d'aquesta oferta.

Aquestes omissions queden paleses tant en la programació educativa, com en la tendència sexista dels llibres de text o en les pautes de gènere a l'hora de guiar en una futura elecció d'estudis o carreres universitàries. El fet que la figura de la dona haja estat oblidada en les matèries educatives no és una eventualitat fortuïta. Pensem, per exemple, en els llibres de text d'història o de literatura i l'escàs o nul reconeixement de les dones.

El concepte de currículum ocult fa referència al conjunt de valors i missatges no explícits que es transmeten a través de la pràctica docent. És la generalització de valors tradicionalment masculins, com la competitivitat o l'agressivitat. No està escrit, sinó que forma part de la influència de l'aula i la institució educativa en l'alumnat. Aquest tipus de currículum és el que assegura la continuïtat d'alguns sabers, usos socials i valors acceptats. És, per tant, una forma de socialització i d'aprenentatge implícits relacionada amb la construcció de les identitats de l'alumnat.

En aquest mateix sentit, és necessari parar atenció als elements del currículum no explícit, per a entendre com funciona la discriminació de forma invisible, inconscient i subtil. S'han eliminat alguns aspectes discriminatoris explícits, però continuen mantenint-se uns altres com el llenguatge sexista (genèric masculí, que invisibilitza les alumnes com a conjunt) o distribució estereotipada de professores i alumnes per nivells i branques.

Materials i recursos de suport:

<https://www.coeducacion.es/guias/>

<https://www.coeducacion.es/recursos-2-0/>

http://www.coeducacion.es/wp-content/uploads/2018/02/Igualmente_alumnado_y_gnero_percepciones_y_actitudes.pdf

Diagnòstic sobre la realitat en els centres en matèria d'igualtat (inclou un test): <http://www.juntadeandalucia.es/educacion/portals/delegate/content/a677917d-5ace-4425-aafa-f8fdb3315b8>

Guies per a l'ús no sexista de la llengua espanyola: http://www.inmujer.gob.es/servRecursos/formacion/GuiasLengNoSexista/docs/Guiaslenguajenosexista_.pdf

<https://core.ac.uk/download/pdf/44310712.pdf>

Guia d'ús per a un llenguatge igualitari de la UV https://www.uv.es/igualtat/GUIA/GUIA_VAL.pdf

Guia per a usar un llenguatge igualitari en l'Administració local http://www.dival.es/sites/default/files/normalitzacio/Guia_llenguatge_igualitari_DIVAL.pdf

Acció:

En el Portafolio del mòdul, cita a 3 dones invisibilitzades en la història. A l'aula podem proposar un treball de recerca sobre les dones oblidades de la història, i pensar en grups per què no coneixem aquestes dones a través dels llibres de text o altres canals. Per exemple: <https://www.publico.es/politica/diez-mujeres-imprescindibles-y-olvidadas.html>

VIOLENCIES DE GÈNERE

Quan parlem de violència de gènere, fem referència a qualsevol acte de violència que exerceix un home o la societat contra una dona pel fet de ser-ho. I és, segons Amnistia Internacional, la violació dels drets humans més estesa al món actual.

El terme violència fa referència a multitud de situacions, ja siguen de violència directa, violència cultural o violència estructural.

És un problema social i de salut pública, amb altíssims costos econòmics i socials, i que es manifesta en totes les edats, sectors socials, ètnies, capacitats i territoris.

La nostra motivació és mostrar, de forma resumida, els diferents exercicis de violència que sofreixen les dones, perquè creiem que hem d'explicar i mostrar la seua existència i conseqüències des de les primeres edats.

- **Violència física**

Inclou qualsevol conducta que implique un ús intencional de la força contra el cos de la dona, resulte o no en una lesió. Va des de cops a agressions o violència sexual.

- **Violència psicològica**

La violència psicològica és una mostra i manifestació de poder i dominació de l'home respecte a la dona. S'exerceix com a control i amb l'ànim de menystenir i fer patir la víctima.

Alguns exemples de violència psicològica són les humiliacions (en públic o en privat), la gelosia, la possessivitat, l'aïllament social, les amenaces, o la destrucció d'objectes i/o animals de la víctima, o bé infligir-los danys.

- **Violència econòmica**

Les ideologies i rols tradicionals que releguen la dona a l'espai privat i reproductiu en reforcen la dependència econòmica respecte de l'home. Una conseqüència d'això és que, en el si de les parelles, com que és l'home qui aconsegueix els recursos econòmics, aquest té la capacitat de violentar i pressionar la dona.

Una altra mostra de violència econòmica que és fruit de la discriminació i violència de gènere és el fet que una dona, per un mateix treball, reba una remuneració menor que el seu homòleg home. És el que es coneix com a bretxa salarial de gènere; a Espanya, i segons xifres oficials, arriba al 23,25 %.

- **Violència estructural**

El concepte de violència estructural sorgeix per la necessitat d'explicar les interaccions de les pràctiques violentes en diversos àmbits socials.

La violència estructural contra les dones és aquella que la societat, per la seua constitució patriarcal, exerceix contra les dones com a col·lectiu. Té el seu origen, igual que la resta de manifestacions de violència, en la creença de la superioritat natural de l'home respecte de la dona.

Són exemples de violència estructural el tràfic de dones, la prostitució forçada, i el fenomen dels feminicidis. Però també conductes que no són censurades socialment, com l'assetjament a les dones al carrer.

La violència estructural suposa una violació generalitzada dels drets humans de les dones, l'últim responsable dels quals és l'Estat, no solament per no actuar per tal d'aturar-la, sinó per tenir una actitud de passivitat i no dur a terme accions concretes per a prevenir la violència de gènere.

Un clar exemple de la violència estructural és la divisió sexual del treball i, molt lligada a ella, la feminització de la pobresa. O la desigualtat en l'accés a la justícia, impregnada de contínues pràctiques violentes per part dels funcionaris de justícia contra les dones.

- **Violència cultural o simbòlica**

La violència simbòlica és aquella violència “que arrenca submissions que ni tan sols es perceben com a tals, amb el suport d'unes expectatives col·lectives, d'unes creences socialment inculcades”.

Així, les representacions culturals com l'art, el llenguatge, la literatura o el cinema, que estan molt relacionades amb la construcció de les identitats, són un exercici inconscient de violència simbòlica.

Són formes de representació que mantenen la jerarquia de gènere, en la qual homes i dones són representats a partir d'estereotips amb l'ús de missatges, icones i signes.

El llenguatge (oral, escrit o audiovisual) ens mostra i ens bombardeja sobre com ha de ser i sentir una dona, i com ha de ser i sentir un home. Ens diu quins sentiments són vàlids per a ells i quins per a elles. Qualsevol persona, i especialment si és dona, que s'escape dels estrictes marges que se'ns imposen a través de la simbologia, serà represa amb violència.

O la representació que es fa de les dones en pel·lícules, novel·les, contes o en la publicitat, on s'estableixen cànons de bellesa i de comportament estereotipats que perpetuen la subordinació i l'encasellament sobre què i com ha de ser una dona.

- **Violència contra la població homosexual i transsexual**

Creiem que és també important esmentar la violència contra la població homosexual i transsexual, ja que les causes són, almenys en gran part, les mateixes. Les pràctiques homòfobes i trànsfobes, siguen contra homes o dones, s'originen en què aquestes persones no compleixen els rols i estereotips que la societat els assigna. El seu comportament no quadra amb el que la societat espera i els imposa què haurien de voler o ser. Com no segueixen el que el procés de socialització estableix, són "desviats socials". En aquest cas entren en joc també l'existència d'identitats sexuals, el desig o l'atracció sexual. Una identitat que es construeix sobre la imposició de l'heterosexualitat, com que no compleix amb aquests patrons, comporta el sofriment de violències.

Violències que, com en el cas de la violència de gènere, poden ser físiques, però també psicològiques, culturals i estructurals. Per exemple, vulneracions del dret a la salut, del dret a l'accés igualitari a la justícia, major risc de marginació i exclusió social, o major risc a sofrir situacions de pobresa, entre d'altres.

Propostes per a la reflexió i la intervenció:

Llibre “71 propuestas para educar con perspectiva de género”, amb propostes concretes per a aconseguir una escola més justa i lliure de violències sexistes: <https://tiempodeactuar.es/blog/71-propuestas-para-educar-con-perspectiva-de-genero/>

En l'àmbit educatiu, és especialment important sensibilitzar i conscienciar sobre l'ús de les noves tecnologies i la violència psicològica. Per exemple, el control que s'exerceix en parelles adolescents respecte a la dona mitjançant l'ús de les xarxes de comunicació ha de crear una alerta respecte a l'exercici de violència de gènere. <https://www.lavanguardia.com/pr/vida/20150911/54435213865/control-posesion-violencia-arraigan-parejas-adolescentes.html>

https://www.eldiario.es/sociedad/control-pareja-violencia-jovenes-espanoles_0_350665513.html

Més informació sobre la feminització de la pobresa: <https://mujericolas.blogspot.com/2015/10/feminizacion-de-la-pobreza-la-pobreza.html>

<http://www.mujeresenred.net/spip.php?article620>

Pot ser interessant portar a l'aula debats per a reflexionar sobre on es posa la responsabilitat, si en la víctima per ser dona (i el que s'espera d'ella quant al seu comportament) o en l'agressor. <https://www.publico.es/tremending/2019/08/04/el-mensaje-no-puede-ser-mujer-controla-que-no-te-violen-indignacion-por-los-folletos-de-la-ertzaintza-que-aconsejan-evitar-las-apps-de-ligar/>

Recursos:

Article que conté el Test de l'Objecte Sexual (TOS), dissenyat per Carlone Heldman i que permet valorar els anuncis, pel·lícules, videojocs, etc., des d'una mirada crítica: <https://orbitadiversa.wordpress.com/2013/01/28/cosificacion-sexual/>

Se'ls pot demanar que el treballen individualment o en grups, com a tasca per a casa, i que a l'endemà compartisquen les seues impressions després de mirar la tele amb aquest test.

Vídeo realitzat per alumnes de secundària que parla sobre la bretxa salarial, titulat Wonder Woman: <https://www.youtube.com/watch?v=pKufk5QFL9k&list=PLi6GYbuoCtU8XW2d9OclsNt6Rqg95pkt4&index=4&t=1s>

Pot servir per a afavorir propostes d'acció directa per part de l'alumnat, en exposar aquest tema com a exemple.

Notícia d'un vídeo que es va fer per a conscienciar sobre l'assetjament al carrer: <https://www.elperiodico.com/es/extra/20190711/acoso-callejero-video-viral-ayuntamiento-guejar-sierra-granada-hombres-7549258>

Es pot visualitzar el vídeo i després comentar-lo, primer en grups menuts i després compartint les conclusions (què ens ha paregut, com ens hem sentit) en el grup gran.

Un exemple, que a més pot ser un recurs per a mostrar a classe, és el següent vídeo, en el qual a un grup de xiquetes i xiquets de diferents edats se'ls demana que facen coses “com una nena”, donant a aquest “com una nena” un sentit pejoratiu, però socialment acceptat: <https://www.youtube.com/watch?v=s82iF2ew-yk>

En el cas d'aquestes violències, pot ser útil que coneguen algun recurs d'aquest tipus: <https://lambdavalencia.org/es/queteo-frecemos/atencion-a-la-diversidad/atencion-a-victimas-de-delitos-de-odio/>

PER A FINALITZAR

Mira ara les preguntes que vas contestar al principi:

- a) Què saps sobre la igualtat de gènere?
- b) Quins tipus de violència referida al gènere coneixes?
- c) Com creus que la desigualtat de gènere afecta la teua aula? I el món?
- d) Quines són les teues actituds en relació a les conductes discriminatòries relacionades amb el gènere? Tens consciència sobre les teues conductes potencialment discriminatòries respecte al gènere?
- e) Quines coses t'agradaria aprendre per a canviar?

I valora:

- si els teus coneixements han millorat i en quin grau;
- sobre quins temes en concret t'agradaria aprofundir més;
- quins conceptes són els que menys interès t'han generat o veus menys útils per a aplicar a l'aula;
- si has trobat a faltar alguna cosa;
- què és el que més t'ha agradat o t'ha servit.

Per favor, crea un document en Word amb les respostes a aquestes qüestions, i puja-ho al teu PORTAFOLIS.